

Milan V r a n i ć

PROBLEMI RAZVOJA MUZEJA U SVETLU PRVOG ZAKONA O
MUZEJIMA VOJVODINE

Muzejska delatnost u Vojvodini, zasnovana na dugogodišnjim tradicijama, iskustvu i radnim rezultatima, koji su evidentni u proteklim decenijama—od prvih godina razvoja kulture u socijalističkom društvu, kada se obnavljaju stare i osnivaju nove muzejske ustanove — prelazi put do godine 1974. kada se donosi PRVI ZAKON O MUZEJSKOJ DELATNOSTI I MUZEJIMA (15. maj 1974. godine).

"U cilju stvaranja povoljnih uslova da muzejski materijal koji ima svojstvo spomenika kulture bude pristupačan radnim ljudima i građanima i sačuvan, ovim zakonom se uređuju muzejska delatnost, uslovi za vršenje muzejske delatnosti i osnivanje muzeja i jedinica radnih i drugih organizacija i državnih organa osnovanih za vršenje muzejske delatnosti.

Muzejskom delatnošću, u smislu ovog Zakona, smatra se: sistematsko istraživanje, prikupljanje, evidentiranje, sređivanje, čuvanje, zaštita, obrađivanje, proučavanje i izlaganje muzejskog materijala i prezentacija podataka o muzejskom materijalu." (čl. 1)

U duhu ovih odredbi radili su i ponašali su se muzeji i galerije u Vojvodini u proteklom tridesetogodišnjem periodu.

Zakon dalje ističe: "Muzejska delatnost koju vrše muzeji je od posebnog društvenog interesa". (čl. 2)

U okviru opštih odredaba Zakona istaknuti su zahtevi da se ova delatnost "vrši u skladu sa savremenim metodima i dostignućima u istraživanju, sređivanju, obradi i prikazivanju muzejskog materijala". Isto tako naglašena je važnost zaštite muzejskog materijala.

Zakon o ovom delu predviđa konstituisanje matične službe i stručnog nadzora nad radom muzeja, a sugerira muzejima udruživanje u interesne zajednice (međusobno i sa drugim ustanovama u oblasti kulture, obrazovanja i vaspitanja).

Sa ciljem objektivnog sagledavanja kompleksnih problema u radu muzeja u Vojvodini Društvo muzejskih radnika Vojvodine u saradnji sa Zajednicom muzeja Vojvodine i Matičnom službom za muzeje u Vojvodini organizovalo je krajem 1973. godine i u isto vreme u 1974. a n k e t u o osnovnim i najvažnijim pitanjima, kao i poslovima, koje realizuju muzeji.

Odgovarajuća analiza na osnovu prošlogodišnje ankete prikazana je na Plenumu Društva muzejskih radnika Vojvodine 25.XII 1973. u Pančevu (Spona br. 11.), a ovogodišnji materijal razmatran je na Savetovanju Zajednice muzeja Vojvodine 9.XII 1974. u Novom Sadu.

Prikupljene podatke za problematiku razvoja muzeja u Vojvodini iz ovih anketa tretiraćemo u kontekstu zakonskih odredaba sa ciljem višestruke afirmacije pozitivnih zakonskih propisa, kao i određenih rezultata, koje postižu muzeji u Vojvodini.

x x

x

Muzejsku delatnost kao organizovanu delatnost u oblasti kulture vrše u SAP Vojvodini muzeji odnosno galerije i muzejske zbirke, koji rade i na zaštiti muzejskog materijala sa ciljem korišćenja kulturnog nasleđa. Na ovaj način ispunjavaju se odredbe Zakona o muzejskom materijalu.

"Muzeji i muzejske jedinice dužne su da muzejski materijal obezbeđuju od oštećenja, uništavanja i nestajanja primenjujući propisane tehničko-zaštitne i druge mere za pravilno čuvanje i stručno održavanje muzejskog materijala." (čl. 19)

(Pokrajinski organ uprave nadležan za poslove kulture, po prethodnom pribavljenom mišljenju muzeja koji vrši poslove Matične službe, doneće propise o merama iz navedenog člana Zakona).

Muzeji u Vojvodini u svojim fondovima čuvaju ogroman materijal - oko 600 hiljada muzejskih predmeta. Međutim, u skoro svim navodima se ističu pre svega objektivne teškoće. Smeštajni prostori, tehničko-zaštitni uslovi i nedostatak stručnih kadrova onemogućavaju pravilan i stručan odnos prema zaštiti muzejskog materijala, što uslovljava i slabosti u korišćenju ovog materijala, kako u domenu izložbenih delatnosti tako i u naučno-istraživačkom radu. Mnogobrojne zbirke su nesređene, a tek u poslednje vreme čine se naponi na uvođenju jedinstvene dokumentacije uz prethodno inventarisanje po savremenim principima. Formiraju se postepeno i studijske zbirke, što omogućava otvaranje dragocenih fondova za proučavanje. Još uvek su retki primeri, da su izvršene sve preventivne mere protiv oštećenja i uništenja muzejskog materijala (Spomen zbirka Pavla Beljanskog). Zanimljivi su naponi nekih muzeja da sistematski kontrolišu muzejsko područje i pravovremeno intervenišu sa ciljem obezbeđenja nabavke vrednosti za muzej (Narodni muzej Vršac).

Donošenjem Zakona situacija se u razvoju muzeja menja. Muzeji su u Zakonu dobili izvanredan oslonac i pravo da se izbore za sve uslove u vršenju delatnosti.

"Muzej može vršiti muzejsku delatnost:

1. ako postoji potreba za osnivanje muzeja; odgovara vrsti muzejske delatnosti određenoj u aktu o osnivanju muzeja;
2. ako su obezbeđene izložbene prostorije i prostorije za smeštaj muzejskog materijala koji nije izložen;
3. ako je obezbeđen stručni kadar sa odgovarajućom visokom školskom spremom;
4. ako je obezbeđeno sprovođenje osnovnih tehničko-zaštitnih mera za pravilno čuvanje i stručno održavanje muzejskog materijala". (čl. 38)

(Zakon predviđa da se i ovde u roku od godinu dana donesu posebni propisi, a predviđa vremenske rokove i to: pet godina od dana stupanja na snagu ovih propisa muzej treba da obezbedi stručni kadar, a u roku od deset godina treba da obezbedi prostor za izlaganje i smeštaj muzejskog materijala).

Oživotvorenjem i sprovođenjem članova 36. i 38. koji definišu uslove koji se moraju ispuniti da bi se muzej mogao osnovati i da bi mogao vršiti delatnost, realno je očekivati promene u odnosu i brizi muzeja prema uništavanju, nestajanju i zaštiti muzejskog materijala.

I kod uslova za korišćenje muzejskog materijala Zakon je definisao:

"Muzejski materijal se koristi za naučno-istraživački i obrazovno-vaspitni rad, kao i za druge potrebe koje su od interesa za radne ljude i građane, društvenu zajednicu, osnovne organizacije udruženog rada i druge organizacije." (čl. 23)

U Zakonu se dalje navode obaveze muzeja u odnosu na korišćenje materijala za stručni i naučni rad, kao i uslovi za razmenu i ustupanje muzejskog materijala.

x x
x

U proteklom periodu, do 1974. godine, poboljšani su opšti uslovi za korišćenje muzejskog materijala, zahvaljujući realizaciji niza stalnih izložbenih postavki u galerijama i muzejima Vojvodine. Stalne postavke imaju: Galerija Matice srpske, Spomen zbirka Favla Beljanskog, Galerija likovne umetnosti - poklon zbirka Rajka Mamuzića i Zbirka strane umetnosti u Novom Sadu, Galerija "Milan Konjović" u Saboru, galerije Save Šumanovića i Ilijanum u Šidu, galerija Lazara Vozarevića u Sremskoj Mitrovici, Galerija seljaka slikara u Kovačici, Galerija žena naivnih slikarki u Uzdinu, Savremena galerija umetničke kolonije u Ečki. U muzejima su stalne izložbe:

Muzej socijalističke revolucije Vojvodine, Zmajev muzej u Kamenici, Muzej u Sremskim Karlovcima, Prirodnjački muzej u Novom Sadu i prva stalna postavka u lokalnom muzeju - Senčan-
ski muzej.

Značajan doprinos u korišćenju i afirmaciji muzejskog materijala imaju depandanse pojedinih muzejskih ustanova sa stalnim postavkama: Izložba stilskog nameštaja i predmeta primenjenih umetnosti u dvorcu Čelarevo (Vojvođanski muzej), Memorijalna izložba Jovana Rajića u manastiru Kovilju (Vojvođanski muzej), memorijalni muzej Hristifor Žefarović i njegovo doba u manastiru Bođanu (Galerija Matice srpske), arheološka izložba "Gomolava" u selu (Vojvođanski muzej), etnografska izložba sa galerijom seljaka slikara pri Domu kulture u Kovačici.

U 1973. i 1974. godini, zahvaljujući organizovanoj i sistematski intenziviranoj izložbenoj delatnosti, pored navedenih stalnih postavki, bile su u nekim muzejima i muzej-
skim zbirkama funkcionalne kompleksne izložbe sa tematikom iz prošlosti završaja; Novi Sad, Sombor, Bečej, Subotica, Kikinda, Vršac, Sremska Mitrovica, Žabalj, Temerin, Vrbas i Bela Crkva.

Podaci iz anketa su pokazali impozantne rezultate u izložbenoj delatnosti muzejskih ustanova Vojvodine. U 1973. godini bilo je 92 izložbe sa 460.798 posetilaca. U 1974. godini (do I. XII) realizovano je 144 izložbe, koje su imale 471.542 posetilaca. Osim stalnih i povremenih izložbi u muzejskim ustanovama sve su više prisutni oblici u organizovanju gostujućih izložbi kao i izlaganje muzejskog materijala iz fondova vojvođanskih galerija i muzeja na izložbama u zemlji i inostranstvu. Razgranata i raznovrsna izložbena delatnost izvanredno omogućava široko korišćenje i popularisanje kulturne baštine - van muzeja - u školama, jedinicama JNA, privrednim organizacijama i dr.

x x
x

Kod ovih i drugih poslova u domenu muzejskih delatnosti Zakon (čl. 42) ističe:

"Muzej vrši ove poslove:

1. istražuje i obavlja druge poslove u cilju pribavljanja muzejskog materijala;
2. stručno održava, proučava, sređuje i obrađuje muzejski materijal;
3. javno prikazuje i izlaže muzejski materijal na stalnim i povremenim izložbama;
4. obezbeđuje uslove za korišćenje muzejskog materijala;

5. zaštićuje muzejski materijal primenom tehničko-tehnoloških mera;

6. obezbeđuje od oštećenja, uništavanja i nestajanja muzejski materijal;

7. vodi knjigu inventara muzejskog materijala;

8. vodi kartoteku muzejskog materijala;

9. dostavlja muzeju koji vrši poslove matične službe podatke o muzejskom materijalu;

10. dostavlja zavodu za zaštitu spomenika kulture podatke o spomenicima kulture; i

11. obavlja druge poslove određene statutom muzeja.

Muzej može da obavlja i ove poslove:

1. vrši stručna istraživanja i obavlja druge poslove u cilju kompletiranja muzejskog materijala;

2. bavi se istraživačkim radom iz oblasti muzeologije;

3. podnosi predloge za zaštitu spomenika kulture i za zaštitu delova prirode;

4. vodi i drugu stručnu dokumentaciju o muzejskom materijalu (inventar kopija, fototeka, filmoteka);

5. izdaje kataloge muzejskog materijala i objavljuje publikacije u cilju prikazivanja rezultata proučavanja muzejskog materijala;

6. organizuje predavanja, tečajeve i druge pogodne oblike kulturno-obrazovne delatnosti, popularisanje muzejskog materijala i muzejsko-pedagoški rad koji doprinosi unapređivanju kulture i obrazovanja i upotpunjavanju nastave u školama i drugim organizacijama za vaspitanje i obrazovanje.

x x
x

U realizaciji sada i po Zakonu obaveznih poslova muzeji su u Vojvodini imali vidne rezultate u istraživanju i kompletiranju muzejskog materijala. Iz analiza anketa očigledno je da se najorganizovanije i najviše radilo u arheologiji, zatim u etnologiji, a nešto manje u istoriji umetnosti i istoriji. Posebno su zapaženi rezultati muzeološkog rada Zavoda za zaštitu prirode Vojvodine. Na arheološkim lokalitetima: "Gomolava", "Sirmijum", "Kalakača", "Rakovac", "Džepfeld", "Marin Do", "Beška", "Begeč", "Pseće brdo", "At", radili su stručnjaci iz muzeja i Zavoda Vojvodine a i stručnjaci iz Beograda i drugih mesta Jugoslavije i nekih zemalja (Holandija, Mađarska).

Rezultati istraživačkih radova iz arheologije publikuju se, muzeološki obrađuju i sve češće afirmišu na kompleksnim i tematskim izložbama.

U domenu etnologije muzeji su bili aktivni u prikupljanju muzejskih predmeta, obradi materijala za etnološki atlas, radilo se na topografiji i vršena su manja lokalna etnološka istraživanja. Uočena je izvesna stagnacija u istraživanju i kompletiranju muzejskog materijala u oblasti istorije umetnosti i istorije, što je verovatno posledica nedostatka materijalnih sredstava i stručnih kadrova za ove poslove.

Pojedine ustanove i muzejski radnici u Vojvodini doprneli su unapređenju muzejskih delatnosti naučnim radom i na planu stručnog usavršavanja. U 1974. godini izašao je dvadeseti jubilarni broj "Rada vojvođanskih muzeja", Narodni muzej u Vršcu je publikovao monografski prikaz razvoja ustanove (1882-1972), obnovljeno je izlaženje organa - časopisa Društva muzejskih radnika Vojvodine ("Spona" br. 11 i 12.), izašli su "Vesti" (br. 7 i 8.), Muzeja grada Novog Sada, "Priroda Vojvodine" (br. 3,) izdanje Zavoda za zaštitu prirode Vojvodine, galerije i muzeji su publikovali oko četrdeset kataloga i prospekata ...

Matična služba je uspešno u 1974. godini ostvarila program III Seminara preparatora Vojvodine. Prvi muzejski radnici iz Vojvodine sa uspehom su završili postdiplomske studije iz muzeologije. Na XX međunarodnom kongresu folklorista (Novi Sad 1973.), Simpozijumu posvećenom stogodišnjici rođenja Jovana Erdeljanovića (Pančevo 1974.), Međunarodnom simpozijumu arheologa sa temom: Pozni eneolit i rano bronzano doba u Podunavlju (Novi Sad 1974.), i muzejski radnici Vojvodine su na ovim i drugim naučnim skupovima prikazali svoje istraživačke rezultate.

Pored iznetih oblika (izložbe) u delatnostima na popularisanju kulturnog nasleđa a u kontekstu definisanih poslova po Zakonu, treba istaći karakteristične primere propagandnih i pedagoških aktivnosti. Narodni muzej u Zrenjaninu neguje tradicionalnu akciju "Muzej u školi, škola u muzeju", Galerija Matice srpske organizuje "Besede o umetnosti", Muzej grada Novog Sada i Vojvođanski muzej "Dane muzike" i koncerte u muzejskim prostorijama, Muzej socijalističke revolucije Vojvodine organizuje takmičenja sa temama "Poznaješ li narodne heroje Jugoslavije" i "Poznaješ li spomenike Vojvodine". Zavod za zaštitu prirode organizuje grupne posete škola sa naučno-popularnim filmovima (u 1974. - 418 filmskih projekcija sa 29.712 gledalaca!). I drugih sličnih primera ima sve više, što u potpunosti odgovara ciljevima i zadacima muzejskih ustanova.

U razmatranju kompleksne problematike razvoja muzeja u Vojvodini moglo se već krajem 1973. godine istaći, da se muzejska delatnost, kao organizovana i od posebnog društvenog interesa, na području SAP Vojvodine pravilno usmerava. Donošenjem

Zakona o muzejskoj delatnosti i muzejima opravdano se insistira na realizaciji i regulisanju mesta i položaja muzeja i muzejskih jedinica u oblasti kulture. Ukupni rezultati, bogatstvo prakse i pravilno razumevanje društva za razvoj ovih kulturnih ustanova omogućice i još uspešnju organizaciju i rad muzeja u Vojvodini. U narednom periodu stoje ozbiljni zadaci društvene zajednice i muzejskih ustanova u realizaciji sada i zakonskih obaveza.

Pred muzejima i muzejskim jedinicama stoji usaglašavanje organizacije i rada sa odredbama Zakona, kako je predviđeno u roku od j e d n e g o d i n e, U tom vremenu biće doneti odgovarajući propisi, a kao najvažnije muzeji će uz pomoć društvene zajednice biti obavezni da:

"u roku od pet godina obezbede stručni kadar;

u roku od deset godina obezbede prostor za izlaganje i smeštaj muzejskog materijala;

u roku od četiri godine obezbede propisane tehničko-zaštitne i druge mere za pravilno čuvanje i održavanje muzejskog materijala."

Ove svakako najvažnije odredbe Zakona o muzejskoj delatnosti i muzejima znače pored ostalog obezbedenje organizovanog i sistematskog razvoja muzeja. Predviđena Matična služba i komponenta nadzora nad stručnim radom, a treba očekivati i veća briga i interes društvene zajednice, obezbedice afirmaciju muzeja kao naučnih i obrazovnih institucija socijalističkog društva.

Zbog toga je donošenje i primena Zakona o muzejskoj delatnosti i muzejima u Vojvodini sigurno izvanredan doprinos i sredstvo za ukupno unapređenje ovih delatnosti od posebnog društvenog interesa.